

DE LEVENDBARENDE HAGEDIS IN HET VOORSTERVELD

R.P.G. Geraeds, Julianalaan 46, 6042 JH Roermond

De Levendbarende hagedis (*Lacerta vivipara* – Jaquin, 1787) is in Limburg de meest voorkomende reptielensoort, die verspreid in de hele provincie wordt aangetroffen. De status van de soort in Limburg is "Bedreigd" (LENDERS, 1992). De landelijke status is "Thans niet bedreigd" en de soort is derhalve niet opgenomen in de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare reptielen en amfibieën in Nederland (HOM *et al.*, 1996). Vroeger werd de Levendbarende hagedis veelvuldig in het kleinschalig cultuurlandschap aangetroffen, tegenwoordig wordt het leefgebied echter steeds meer teruggedrongen tot de natuurgebieden. Als deze trend zich blijft voortzetten zal deze hagedis binnen enkele jaren onder de categorie "Kwetsbaar" in de Rode Lijst worden opgenomen. Dit artikel beschrijft het voorkomen van de Levendbarende hagedis in het Voorsterveld, waar de soort zich in het cultuurlandschap heeft kunnen handhaven.

LEEFGEBIED

De Levendbarende hagedis wordt in diverse terreintypen aangetroffen. De soort is bekend van heiden, veengebieden, schraal gras-

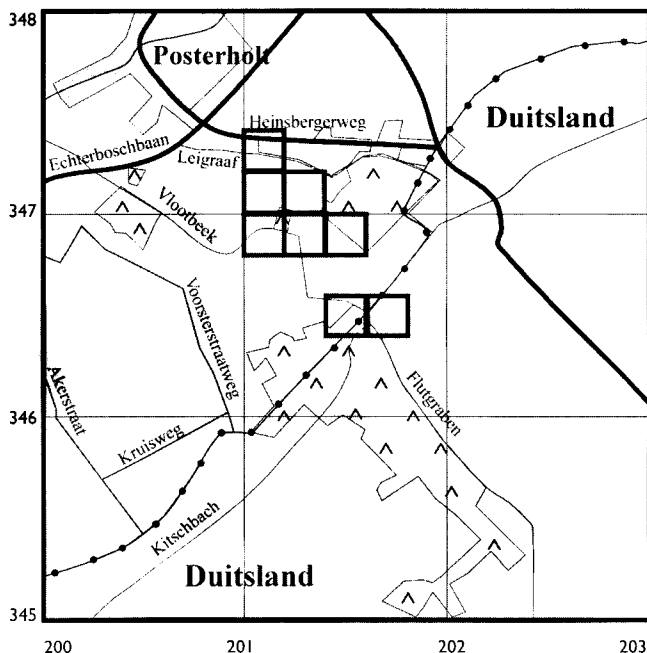
land, bossen en houtwallen (LENDERS, 1992). De belangrijkste eisen die de soort aan zijn biotoop stelt zijn enige mate van vochtigheid en een structuurrijke vegetatie waarin naast een ruige begroeiing ook open plekken aan-

wezig zijn. De belangrijkste kerngebieden van de soort in Limburg liggen tegenwoordig in de heideterreinen. Waarnemingen uit het cultuurlandschap worden steeds schaarser (TILMANS, 1998; LENDERS, 2001).

Het Voorsterveld is een kleinschalig, besloten cultuurlandschap dat is gelegen ten zuiden van Posterholt, tegen de Duitse grens. Het onderzoeksgebied wordt globaal begrensd door de Nederlands-Duitse grens, de Heinsbergerweg, de Echterboschbaan en de Voorsterstraatweg (figuur 1). In dit cultuurlandschap wisselen weilanden, akkers, overhoekjes, moeras, boomgaarden, kleine houtopstanden en loofbossen elkaar af. Het gebied wordt ontsloten door twee onverharde (landbouw)weggetjes. De afwatering vindt voornamelijk plaats via de Leigraaf en de Vlootbeek, die beide in noordwestelijke richting stromen. Parallel aan de grens met Duitsland, haaks op de bovengenoemde waterlopen stroomt de Kitschbach in noord-oostelijke richting. Naast deze stromende watergangen liggen er nog drie poelen in het gebied.

HERPETOFAUNA

Het Voorsterveld wordt door zeven soorten amfibieën bevolkt, de Alpenwatersalamander (*Triturus alpestris*), de Kamsalamander (*Triturus cristatus*), de Kleine watersalamander (*Triturus vulgaris*), de Gewone pad (*Bufo bufo*), de Poelkikker (*Rana lessonae*), de Middelste groene kikker (*Rana klepton esculenta*) en de Bruine kikker (*Rana temporaria*). Naast deze amfibieën leeft er momenteel één reptielensoort in dit gebied, de Levenbarende hagedis. In de jaren zeventig is in een van de bossen een dode Hazelworm (*Anguis fragilis*) gevonden. Deze soort is later echter nooit meer aangetroffen. De eerste geregistreerde waarneming van de Levenbarende hagedis in dit gebied stamt uit 1984 (31 mei). Vanaf deze tijd wordt de soort regelmatig waargenomen, echter nooit in hoge aantallen. De gegevens voor dit artikel zijn min of meer willekeurig verzameld tijdens wandelingen in het gebied.

FIGUUR 1
Ligging van het Voorsterveld met de verspreiding van de Levendbarende hagedis.

FIGUUR 2

Een betonnen bruggetje over de Vlootbeek wordt veelvuldig als zonplaats benut door de Levendbarende hagedis (foto: R. Geraeds).

WAARNEMINGEN

In het Voorsterveld zijn de eerste dieren op een betonnen bruggetje over de Vlootbeek waargenomen (figuur 2). Op deze plaats zijn tevens de meeste waarnemingen gedaan. De reden hiervoor is tweeledig. Het beton warmt snel op en houdt de warmte lang vast. Hierdoor is het een goede zonplaats. Verder steekt de brug boven de ruige vegetatie uit waardoor zonnende hagedissen relatief gemakkelijk zijn waar te nemen. Ook zijn op dit bruggetje het hoogste aantal dieren gezien, drie stuks. In 1998 is op een vergelijkbare

plaats, een betonnen bruggetje over de Duitse Kitschbach ook een Levendbarende hagedis waargenomen. Dit bruggetje ligt in tegenstelling tot de brug over de Vlootbeek direct langs een bosrand en wordt sterk beschaduwd.

Overige waarnemingen zijn vrijwel allemaal afkomstig van perceel- en vegetatieovergangen in de vochtige terreindelen, moeras, langs sloot- en beektaluds en rond de poelen. In het bos is de Levendbarende hagedis nooit aangetroffen, terwijl er tengevolge van een hakhoutbeheer altijd open plekken aanwezig zijn.

ZONPLAATSEN

Het zijn enkel zonnende dieren die worden waargenomen. Omdat de begroeiing van de bermen, moerasgebiedjes en akkers meestal vrij hoog is, zijn de dieren hier moeilijk waar te nemen. Ze zoeken zonnige plaatsen die veelal in terreinranden liggen (figuur 3). Dit zijn meestal de overgangen van de bermen naar de diverse onverharde paden in het gebied. De bermen zelf bestaan uit een ruige vegetatie die wordt gedomineerd door Gestreepte witbol (*Holcus lanatus*), Kropaar (*Dactylis glomerata*), Grote vossestaart (*Alopecurus pratensis*), Timoteegras (*Phleum pratense*) en Veldbeemdgras (*Poa pratensis*). Kruiden in deze vegetatie zijn onder andere Margriet (*Leucanthemum vulgare*), Knoopkruid (*Centaurea jacea*), Rode klaver (*Trifolium pratense*), Scherpe boterbloem (*Ranunculus acris*) en Smeewortel (*Symphytum officinale*). De bermen worden niet gemaaid zodat deze betrekkelijk stabiel zijn. Andere waarnemingen komen van de overgang van moerasvegetatie naar wei- en akkerland. Ook deze moerasvegetaties worden niet gemaaid. Ze worden gedomineerd door Liesgras (*Glyceria maxima*), Rood zwenkgras (*Festuca rubra*) en Rietzwenkgras (*Festuca arundinacea*). Opvallende kruiden zijn Grote wederik (*Lysimachia vulgaris*), Scherpe boterbloem (*Ranunculus acris*), Wolfspoot (*Lycopus europaeus*), Gele lis (*Iris pseudacorus*), Kattestaart (*Lythrum salicaria*) en Gewone bereklauw (*Heraclium sphondylium*).

Bijzonder zijn waarnemingen van drie dieren die niet op overgangen zaten maar gezien werden midden in de vegetatie (figuur 4). Ook hier betrof het zonnende exemplaren. De dieren hadden een hoger, zonnig gelegen deel opgezocht. Tweemaal is hiervoor een blad van Ridderzuring (*Rumex obtusifolius*) uitgekozen, eenmaal een blad van Haagwinde (*Calystegia sepium*). Het gebrek aan open plekken binnen de vegetatie noodzaakt de dieren om het "hogerop te zoeken".

FIGUUR 3

Een vrouwelijke Levendbarende hagedis gefotografeerd op de overgang van een houtwal naar een weiland (foto: R. Geraeds).

FIGUUR 4

Een moerassige laagte rond een poel waar dieren in de vegetatie klimmen om te zonnen (foto: R. Geraeds).

TOEKOMST

Alhoewel de Levendbarende hagedis vrij laat in het Voorsterveld is ontdekt, is het waarschijnlijk dat de soort altijd in het gebied aanwezig is geweest. Vroeger is de verspreiding van de Levendbarende hagedis veel groter geweest. Een groot deel van de achteruitgang in het cultuurlandschap is te wijten aan intensivering van het landgebruik. Hierdoor zijn in hoog tempo overhoekjes, bosjes, houtwallen, poelen en dergelijke uit het landschap verdwenen. Door toenemende bemesting (onder andere door de introductie van kunstmest) hebben schrale vegetaties het veld moeten ruimen voor een rijke, ruige begroeiing. Hierdoor is het aantal open plaatsen in de vegetatie waar de dieren kunnen zonnen afgenomen. Daarnaast worden de dieren in toenemende mate verstoord. Wanneer de dieren onvoldoende ruimte en tijd krijgen om te foerageren en te zonnen heeft dit negatieve gevolgen voor hun conditie.

Bovengenoemde ontwikkelingen spelen ook in het Voorsterveld. Het ruimen van kleine landschapselementen heeft echter niet op grote schaal plaatsgevonden, zodat delen van het Voorsterveld het kleinschalige, besloten karakter hebben behouden. De meeste bermen bestaan uit ruige, soortenarme vegetaties. Schrale vegetaties zijn duidelijk in de minderheid. Het aantal zonplaatsen is dan ook beperkt. Het gebied is niet openbaar toegankelijk en de wegen worden alleen door landbouwverkeer gebruikt. De verstoring van de dieren is daardoor waarschijnlijk gering. Het lijkt aannemelijk dat de nadelige gevolgen van de verarming van de vegetatiestructuur en -samenstelling worden opgevangen door de hoge mate van rust in het gebied.

Toenemende verstoring zou er toe kunnen leiden dat de Levendbarende hagedis uit het gebied verdwijnt. Dit proces zal sneller verlopen indien de populatie in het Voorsterveld geïsoleerd ligt ten opzichte van andere populaties. De dichtstbijzijnde populatie leeft in het Annendaalsbos, circa 1,5 km van de Voorsterveld-populatie verwijderd (figuur 1).

Het tussenliggend gebied bestaat voornamelijk uit intensief bewerkte akkers en wordt door enkele verharde wegen doorsneden. De vondst van een verkeersslachtoffer op de Voorsterstraatweg geeft in ieder geval aan dat de dieren ook buiten de twee genoemde gebieden verblijven.

DANKWOORD

Bij deze wil ik het de Herpetologische Studiegroep en A. Lenders bedanken voor respectievelijk het beschikbaar stellen van de waarnemingen uit het Annendaalsbos en de becommentariëring van het conceptartikel.

SUMMARY

THE COMMON LIZARD (*LACERTA VIVIPARA* – JAQUIN, 1787) IN THE VOORSTERVELD

The Common lizard is the most common reptile species in Limburg, but its distribution is increasingly restricted to nature conservation areas, while its distribution in agricultural areas is decreasing. The Voorsterveld is an extensively used agricultural area, where the Common lizard has survived. It consists of meadows, fields, hedge-rows, forests and both running and still

waters. The situation in the Voorsterveld is not very lizard-friendly, because the agricultural use of the land is becoming increasingly intensified. The vegetation has become less structured and suitable basking grounds are rare. Therefore the lizards are sometimes found basking on large leaves, high up in the vegetation. In this situation, they are forced to spend more time on thermoregulation. Apparently, however, this extra time is compensated by the tranquillity of the area. Because the animals are seldom disturbed, they can spend more time on feeding and basking, which has probably helped the species survive in a deteriorating habitat.

LITERATUUR

- HOM, C.C., P.H.C. LINA, G. VAN OMMERING, R.C.M. CREEMERS & H.J.R. LENDERS, 1996. Bedreigde en kwetsbare reptielen en amfibieën in Nederland. Toelichting op de Rode Lijst. Informatie- en KennisCentrum Natuurbeheer, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Vissen, Wageningen.
- LENDERS, A.J.W., 2001. Het Blankwater, een eerste impressie van veelbelovende natuurontwikkeling. Verslag van een excursie van de Herpetologische Studiegroep. Natuurhistorisch Maandblad 90: 69-73.
- LENDERS, H.J.R., 1992. Levendbarende hagedis. In: J.E.M. van der Coelen (red.), Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in Limburg. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Stichting RAVON, Maastricht, Nijmegen: 219-232.
- TILMANS, R.A.M., 1998. Weidepalen: succesvolle vindplaatsen voor de Levendbarende hagedis. Natuurhistorisch Maandblad 87: 157-160.